

รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็ก

นายวัชรยุทธ บุญมา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

A COMMUNITY PARTICIPATION DEVELOPMENT MODEL
FOR BASIC EDUCATION MANAGEMENT OF SMALL SCHOOLS

Mr. Watcharayuth Boonma

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Development Education

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2008

Copyright of Chulalongkorn University

510565

หัวข้อวิทยานิพนธ์

รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน
ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็ก

โดย

นายวัชรยุทธ บุญมา

สาขาวิชา

พัฒนศึกษา

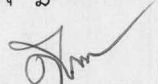
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชื่นชนก โควินท์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

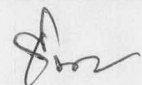
ดร. รัชสรรค์ มณีเล็ก

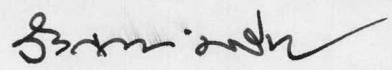
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุษฎีบัณฑิต

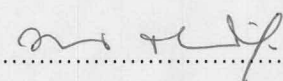

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. ศิริชัย กาญจนวาสี)

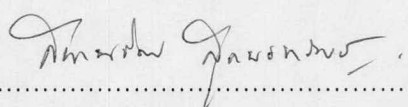
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชนิตา รัชพลเมือง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชื่นชนก โควินท์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ดร. รัชสรรค์ มณีเล็ก)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สنانจิตร์ สุคนธ์ทรัพย์)

วิทยุทธ บุญมา : รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็ก.
(A COMMUNITY PARTICIPATION DEVELOPMENT MODEL FOR BASIC EDUCATION MANAGEMENT OF SMALL SCHOOLS)
อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร. ชื่นชนก โควินท์, อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: ดร. รังสรรค์ มณีเล็ก, 251 หน้า.

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็ก และเพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็ก กระบวนการวิจัยมี 2 ระยะ ระยะแรกเป็นการถอดแบบจากกรณีศึกษา 1 แห่ง ที่ประสบความสำเร็จด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ระยะที่สองนำรูปแบบที่ได้ไปทดลองใช้กับกรณีศึกษา 1 แห่ง ที่ประสบกับปัญหาด้านการจัดการศึกษา เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหาร บุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง และนักเรียน ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ตรวจสอบรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ นำเสนอข้อมูลในลักษณะการบรรยาย

ผลการวิจัยพบว่า

รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็ก ประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนแรก คือ ระบบของรูปแบบ ได้แก่ ตัวป้อน กระบวนการ และผลที่ได้รับ ส่วนที่สอง คือ แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ และส่วนที่สาม คือ เงื่อนไขและข้อจำกัดของรูปแบบ

ส่วนที่ 1 ระบบ 1) ตัวป้อน ได้แก่ งบประมาณและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดภายใต้บริบทของสถานศึกษาขนาดเล็ก ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม ชุมชนรู้และเข้าใจบทบาทหน้าที่และพร้อมแสดงบทบาทการมีส่วนร่วม สถานศึกษาและชุมชนมีศักยภาพและความสามารถในการแสวงหานักวิชาการภายนอกที่มีความเต็มใจและพร้อมที่จะทำงานร่วมกัน 2) กระบวนการพัฒนา ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การสร้างศรัทธาและการให้โอกาส ขั้นที่ 2 การระดมความคิด วิเคราะห์ปัญหา ขั้นที่ 3 การวางแผนร่วมกัน ขั้นที่ 4 การดำเนินการตามแผน ขั้นที่ 5 การประเมินผลและปรับปรุง ขั้นที่ 6 การแสดงความรับผิดชอบและร่วมรับผล 3) ผลที่ได้รับ ด้านผลการเรียนรู้ ได้แก่ สถานศึกษาและชุมชนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านผลผลิต ได้แก่ สถานศึกษาได้รับผลงานตามโครงการ

ส่วนที่ 2 แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ ได้แก่ ขั้นที่ 1 การเตรียมการสำรวจสภาพปัญหาและสภาพการมีส่วนร่วม ศึกษา รูปแบบ ขั้นที่ 2 การดำเนินการพัฒนาผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และขั้นที่ 3 การตรวจสอบและประเมินผลถึงความสำเร็จของแผนการดำเนินการ

ส่วนที่ 3 เงื่อนไขข้อจำกัดของรูปแบบ คือขนาดของสถานศึกษา และการเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ภาควิชา...นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา... ลายมือชื่อนิสิต..... *อ. ชื่นชนก โควินท์*.....
สาขาวิชา.....พัฒนศึกษา..... ลายมือชื่อ อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก..... *R. Maneelek*.....
ปีการศึกษา.....2551..... ลายมือชื่อ อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....

4784625927 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORDS: COMMUNITY PARTICIPATION / PARTICIPATORY ACTION RESEARCH / SMALL SCHOOLS

WATCHARAYUTH BOONMA : A COMMUNITY PARTICIPATION DEVELOPMENT MODEL FOR BASIC EDUCATION MANAGEMENT OF SMALL SCHOOLS. THESIS ADVISOR : ASST. PROF. CHUENCHANOK KOVIN, Ph.D. THESIS CO-ADVISOR : RANGSON MANEELEK, Ph.D. 251 pp.

This participatory action research aimed, first, to study a community participation model for basic education management of small schools, and, second, to propose a community participation development model for basic education management of small schools. The process comprised two stages. The first stage was a case study of a successful community in terms of its participation in the educational provision as perceived by a group of experts. The second stage was to experiment the model developed based upon the first case study with the second community, found to be unsatisfactory in terms of the community participation in the educational provision. The data were collected through questionnaires, observation, interviews, and group discussions, all involving school administrators, teachers, school board members, parents, and students.

The findings are as follows:

1. The community participation development model for basic education management of small schools was composed of three major parts, i.e. the system, the use of the model developed and its experiment, and conditions as well as limitations.
2. The system consisted of the input, the development process, and the output. First, administrators and teachers of the small school recognized the importance of the community participation. The community itself realized its roles and responsibilities and was ready to take the roles responsible. Then, both school and community searched for scholars, being devoted for the community they lived in. The development process comprised six steps, i.e. promoting faith and opportunities, brainstorming and analyzing problems, group planning, implementation planning, evaluating and improving the plans, and responding to the results. The output was seen through the aspects of learning by the school and the community, being aware of the community participation and the aspect of several forms of achievement including innovations.
3. The use of the model developed and its experiment started the survey of the community to understand problems and the state of the participation. Then people concerned needed to be developed. The final step involved the evaluation of the model used.
4. The conditions and limitations were the size of the school and the recognition of the importance of the community role and responsibilities, participating in the educational provision.

Department :...Educational Policy, Management, and Leadership.. Student's signature..... *Watcharayuth B.*

Field of study :...Development Education..... Advisor's signature..... *Shr*

Academic year :...2008..... Co-advisor's signature..... *R. Maneelek*

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยดีด้วยความกรุณาอย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชื่นชนก โควินท์ อาจารย์ที่ปรึกษาที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ ตรวจสอบแก้ไข และชี้แนะประเด็นสำคัญต่าง ๆ ในงานวิจัยให้เกิดความชัดเจนและสมบูรณ์ รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ในทุก ๆ ด้านแก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาของการศึกษา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ กราบขอบพระคุณ ดร. รังสรรค์ มณีเล็ก อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ให้คำชี้แนะในประเด็นต่าง ๆ ในงานวิจัยจนเกิดความสมบูรณ์ กราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ที่ให้ความรู้และการอบรมแก่ผู้วิจัย และขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์เพื่อดำเนินการวิจัยให้มีคุณภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์

กราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ชนิตา รัชพลเมือง ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. สนั่นจิตร์ สุคนธ์ทรัพย์ และอาจารย์ ดร. อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้ดียิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร. เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ รองศาสตราจารย์ ดร. นवलละออง แสงสุข รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย นิรัญทวี ดร. พรเพ็ญ ศาสตริยาภรณ์ และ ดร. วิษณุ ทรัพย์สมบัติ ผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาให้ข้อมูลตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ ขอบพระคุณ ดร.ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ ดร. สมพงษ์ บัณฑิต ที่ให้ความกรุณาตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการสถานศึกษาขนาดเล็กทั้ง 2 แห่ง คณะครูและบุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา และชุมชน ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเก็บข้อมูล ขอขอบคุณนักวิชาการท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาและการฝึกอบรมในครั้งนี้ ขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกคนที่คอยให้คำปรึกษา ชี้แนะ และให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา และขอขอบคุณคุณคเชนทร์ คำปึง ในความอนุเคราะห์สื่อและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา พี่ชาย พี่สาว และญาติมิตรที่เป็นพลังใจให้กับผู้วิจัยในการฝ่าฟันอุปสรรคจนบรรลุความสำเร็จในครั้งนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ขอบเขตการวิจัย.....	6
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	6
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ.....	10
ตอนที่ 2 แนวคิดการมีส่วนร่วม.....	17
ตอนที่ 3 แนวคิดการศึกษาชุมชน.....	40
ตอนที่ 4 การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน.....	50
ตอนที่ 5 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	55
ตอนที่ 6 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม.....	66
ตอนที่ 7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	73
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	82
รายละเอียดการดำเนินการวิจัย.....	82
การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสถานศึกษาขนาดเล็ก.....	82
การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสถานศึกษาขนาดเล็ก.....	86
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	90

	ช
	หน้า
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	91
การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล.....	92
สรุปขั้นตอนการวิจัย.....	94
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	95
ตอนที่ 1 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสถานศึกษาขนาดเล็ก.....	95
ตอนที่ 2 รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสถานศึกษาขนาดเล็ก.....	133
ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบระหว่างกรณีศึกษาทั้ง 2 แห่ง.....	177
ตอนที่ 4 ประสบการณ์และบทเรียนรู้จากการพัฒนารูปแบบ.....	185
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	192
สรุปผลการวิจัย.....	192
อภิปรายผลการวิจัย.....	205
ข้อเสนอแนะ.....	212
รายการอ้างอิง.....	213
ภาคผนวก.....	225
ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ.....	226
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	228
ภาคผนวก ค ตัวอย่างผลงานที่เกิดจากการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	242
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	251

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
2.1 ผลการสังเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วม.....	24
2.2 ผลการสังเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วม.....	30
2.3 กิจกรรมชี้วัดระดับการมีส่วนร่วม.....	30
3.1 รายชื่อผู้เชี่ยวชาญที่ทำการคัดเลือกกรณีศึกษาที่ 1.....	83
4.1 สรุปสภาพการมีส่วนร่วมในงาน 4 ด้าน.....	117
4.4 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาด้านวิชาการ.....	137
4.5 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาด้านงบประมาณ.....	139
4.6 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาด้านบุคลากร.....	141
4.7 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาด้านการบริหารทั่วไป.....	142
4.8 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในภาพรวม.....	143
4.9 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม: ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา.....	145
4.10 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม: ด้านสถานศึกษา.....	146
4.11 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม: ด้านสภาพแวดล้อมของชุมชน.....	147
4.12 เปรียบเทียบคะแนนการทำแบบทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรม.....	149
4.13 ผลการวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วมด้านวิชาการ.....	152
4.14 ผลการวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วมด้านงบประมาณ.....	153
4.15 ผลการวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วมด้านการบริหารงานบุคคล.....	153
4.16 ผลการวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วมด้านการบริหารงานทั่วไป.....	154
4.17 สรุปผลงานจากการปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วมของชุมชน.....	165
4.18 สรุปสภาพการมีส่วนร่วมใน 4 งาน หลังการได้รับการพัฒนาการมีส่วนร่วม.....	175
4.19 ผลการเปรียบเทียบบริบทของชุมชน.....	177
4.20 ผลการเปรียบเทียบสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	178
4.21 ผลการเปรียบเทียบตัวป้อนของรูปแบบ.....	179
4.22 ผลการเปรียบเทียบกระบวนการ.....	179
4.23 ผลการเปรียบเทียบผลที่ได้รับ.....	180
4.24 ผลการเปรียบเทียบแนวทางการนำรูปแบบไปใช้.....	182
4.25 ผลการเปรียบเทียบเงื่อนไขและข้อจำกัดของรูปแบบ.....	183
4.26 ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข.....	188

สารบัญญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1.1	กรอบแนวคิดการวิจัย..... 7
2.1	แสดงองค์ประกอบย่อยของระบบ..... 12
2.2	แสดงความสัมพันธ์และองค์ประกอบของรูปแบบ..... 14
2.3	แสดงกระบวนการสร้างรูปแบบ..... 15
2.4	ขั้นตอนกระบวนการมีส่วนร่วม..... 25
2.5	ระดับการมีส่วนร่วมและกิจกรรมชี้วัดระดับการมีส่วนร่วม..... 31
3.1	สรุปขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย..... 89
4.1	โครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนกอไก่..... 98
4.2	โครงสร้างเทคนิคการบริหารของโรงเรียนกอไก่..... 107
4.3	ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรค..... 121
4.4	ความสัมพันธ์ของตัวป้อน กระบวนการ และผลที่ได้รับ..... 122
4.5	แสดงตำแหน่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์.. 145
4.6	กระบวนการและผลลัพธ์บทเรียนที่หนึ่ง..... 150
4.7	กระบวนการและผลลัพธ์บทเรียนที่สอง..... 154
4.8	กระบวนการและผลลัพธ์บทเรียนที่สาม..... 157
4.9	กระบวนการและผลลัพธ์ของบทเรียนที่ดี..... 167
4.10	บริบทและตัวป้อน กระบวนการ และผลลัพธ์..... 169
4.11	รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสถานศึกษาขนาดเล็ก..... 176